

VEDA'Î'NİN DİVANINDAKİ BAZI DİNİ TERİM VE İMGELER* SOME RELIGIOUS TERMS AND IMAGERIES IN DIWAN OF VEDA'Î

Osman ASLANOĞLU*

Öz

Veda'î, klasik dönem şairlerindedir. 1790'da şimdi Van'a bağlı olan Müküs'te dünyaya gelmiş ve 1850'lerde vefat etmiştir. Veda'î, Müküs'te yöneticilik yapan iki emirin yanında kâtiplik yapmıştır. Bu emirlerin ilki Şeyhi Beg, ikincisi de onun vefatından sonra yerine geçen Mahmud Han'dır. Bilgin bir kâtip ve şair olduğu için Kürtçenin yanı sıra Farsça, Arapça ve Türkçeyi de bilmekteydi. Veda'î kâtiplik yaptığı dönemde Kürtçe ve Farsça şiirlerden oluşan bir divan yazmıştır. Veda'î'nin divanında 37 Kürtçe ve 69 Farsça şiir vardır. Veda'î, şiirlerinde sade bir tarz kullanmıştır. Bazı şiirlerinde hikâyelendirme ve münazara yöntemini de kullanmıştır. Şiirlerinde daha çok aşk konusu üzerinde durur. Bunu, dini konular takip eder. Dinî terim ve imgeler, bu iki bağlamdan birinde kullanılmıştır. Yakın dönemde ortaya çıkarılmış bu klasik dönem şairinin, daha iyi anlaşılması için divanındaki dinî terim ve imgeler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Veda'î, Weda'î, Divan, Dinî Terimler, Klasik Şiir, Kürtçe.

Abstract

Veda'î is one of the poets classical period. He was born in 1790 in Mukus which is related to Van at present and died in 1850s. Veda'î has clerked near two amirs who work as an administrator in Mukus. The first of these amirs is sheikhy Beg and the second person is Mahmud khan who has substituted for him after his death. Since he was a scholar clerk and poet, as well as Kurdish, he knew Persian, Arabic and Turkish as well. He has written a Divan consisted of kurkish and Persian poems in the period of his clerk. There are 37 Kurdish and 69 Persian poems in Veda'î's Divan. Veda'î has used a simple style in his poems. He has also used narrative and debate methods in some of his poems. He has mostly discussed love topics in his poems. This is followed by religious topics. Religious terms and images have been used in one of these two context. This classical period which is revealed recently will be put emphasis on the religious terms and imageries in his Divan because of to be understood better of poet.

Keywords: Veda'î, Weda'î, Divan, Religious Terms, Classical Poem, Kurdish.

GİRİŞ

Klasik dönem şairlerinden olan Veda'î'nin bazı şiirlerinden asıl adının Abdülhamit olduğu anlaşılmaktadır. Mahlası olan Veda'î'yi hemen hemen her şiirinde kullanmıştır. Şiirlerindeki ebced hesaplarından ortaya çıkan tarihlere göre Veda'î, 1790'da Van'ın bugünkü adı Bahçesaray olan Müküs ilçesinde doğmuş (Adak, 2014, 321) ve 1850'de vefat etmiştir. Osmanlıdaki emirliklerin son dönemlerinde yaşamıştır. Kendisi Müküs'ün iki Emiri olan Şeyhi Beg ve sonrasında yerine geçen Mahmud Han'ın yanında uzun yıllar kâtiplik yapmıştır (Adak, 2014, 321). Veda'î'nin divanı ilk olarak 2002'de Almanya'da basıldı. Divanda 37 Kürtçe 69 Farsça şiir bulunmaktadır. Veda'î'nin şiirleri daha çok dini ve gazel tarzındaki şiirlerdir. Bu tarz şiirlerden sonra dinî içerikli şiirler gelir. Ayrıca pek çok sosyal ve tarihî şiir de divanda yer almaktadır.

Veda'î'nin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Şair, pek çok alanla ilgili şiirler yazmıştır. Konumuz olan dinî terimleri, bazen doğrudan dinî içerikli şiirlerde terimsel anlamıyla kullanılmış. Bu tarz şiirler genellikle yukarıda bahsettiğimiz konulardan biri üzerine yazılmıştır. Dolayısıyla bu kelimelere farklı bir anlam yüklenilmesine gerek yoktur. Ancak Veda'î'nin, tarzı açıkça dinî olmayan şiirlerde kullandığı dinî terimler, daha çok tasavvufi ve imgesel tarzda olup farklı anlamlar için kullanılmıştır. Bu terimler, divan edebiyatında aşk konulu şiirlerde geçen mazmunlar gibidir ve farklı anlamları ifade ederler. Yani Veda'î dinî terimleri ele alırken bazı şiirlerde aşk ile karşılaştırma yoluna gitmiştir.

Bazen cennetteki Kevser çeşmesiyle, sevgiliye kavuşmayı kasteder (Bkz. Dêreşi, 2012, 50). Bir başka şiirde sevgilinin kırmızı şarap gibi olan renkli dudaklarını, Kevser suyunun kaynağı olarak niteler. "Benim gibi bir sarhoştan dinî konular soruyorlar" diyerek Âlim ile aşk sarhoş arasında ilişki kurar. Allah yolunda ölen

* Bu makale, 7-10 Aralık 2017'de Mardin'de düzenlenen 1. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş şeklidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, aslanogluosman@gmail.com

kişilere verilen ad olan “şehit” kelimesini, kendisini aşkın şehidi olarak görmesiyle aşkın öldürücülüğüne işaret eder. Bu tarzla Veda’î pek çok dinî imgeyi şiirlerine almıştır.

Veda’î’nin divanında geçen dinî terim ve imgelere geçmeden önce şiirlerinin temel konusu olan genel başlıklara baktığımızda şu başlıklar karşımıza çıkar:

1. Allah’a şükür:

Divan şiirinde genellikle şiire başlamadan önce her şeyin başı kabul edilen Allah’a hamd ve senada bulunulur. Veda’î de bazen bir olay münasebetiyle Allah’a şükür mahiyetinde şiirler yazmıştır. Mesela Kürtçe 27. şiir, 1823 yılında bir yağmurun yağmasından ötürü Allah’a şükür babında yazmıştır (Bkz. Dêreşî, 2012, 90).

2. Peygamber:

Hız. Peygamberi, onun özellik ve niteliklerini konu alan şiirlere naat denir (Uludağ, 2005, 269). Naatler aynı zamanda çoğu şairin divanlarının başlangıcında kullanılır (Mahiyar ve Keremî, 1396, 53). Veda’î’nin şiirlerinde peygamberimiz Hz. Muhammed’i temel olarak konu alan şiirler vardır. Kürtçe 34. şiir (Dêreşî, 2012, 107) ve Farsça 45. (Dêreşî, 2012, 186) ve 47. (Dêreşî, 2012, 190) şiirler bazı örneklerdir. Bunlarda daha çok kendisinden şefaath dileme bağlamında bahsedilmiştir.

Yine Farsça yazdığı 80 beyitlik en uzun dinî içerikli şiirinde Hz. Cabir’in Peygamberimizi misafir etmesini anlatır. Bu en uzun dinî şiirin peygamberle ilgili olması da Veda’î’nin dinî hassasiyetini ortaya koymaktadır.

3-Tevbe, Pişmanlık:

Veda’î uzun bir süre kâtiplik işleriyle uğraşmış, ancak hayatının son dönemlerinde tasavvufa daha çok yönelmiştir. Bu dünyevi işlerle ömür tüketmek onu çok üzmüştür. Bu nedenle büyük bir pişmanlık duyar ve hayatını boşuna harcadığı için devamlı kendisinden şikâyetle bulunur. Pek çok şiirde kulluğa fazla zaman harcamadığını ve günahlarının olduğunu zikreder. Mesela 26. şiirde günahlardan, nefisten, cehennemden Allah’a sığındığını belirtir ve tövbe diler (Dêreşî, 2012, 87).

4-Şeyhine ve hocasına övgü:

Uzun bir süre sonra pişmanlıkla tasavvufa yönelen Veda’î, tarikat ve medrese şeylerine ve hocalarına çok önem verir ve onları çokça över. Şeyhi ve hocasını övgü sadedinde bazı şiirler yazmıştır. Mesela Farsça yazılan 12. Şiir, Şeyh Seyyid Tahir’in övgüsü hakkındadır ve şiirin başında da bunu bir not olarak yazmıştır (Dêreşî, 2012, 146).

5-Mezheb ve tarikat vurgusu:

Veda’î, bazı şiirlerinde dinî ve mezhebî yolunu açıkça beyan ederek Nakşibendiliğe vurgu yapar ve bu tarikattan olan şeyhlerini ve tarikatlarının adlarını da zikrederek onlardan övgüyle bahseder. Bu konuya örnek olarak Farsça 12. şiir verilebilir (Dêreşî, 2012, 209).

Yine açık bir şekilde Rafizilere, Ehl-i Sünnet dairesinden çıktıkları ve halifelere karşı oldukları ve onlara hakaret ettikleri için çok şiddetli bir muhalefet göstermiş ve Farsça 59. şiirinde bu konuda yaşadığı bir olayı aktarmış ve onlar için ağır sözler sarf etmiştir (Dêreşî, 2012, 209).

Divanda geçen bazı dinî terim ve imgeler:

1. İnançla ilgili terimler:

1.1. Allah:

Divan edebiyatı veya klasik dönem şairlerinin en temel konusu Allah’tır. Şairlerin divanlarında işlenen diğer konular da Allah sevgisi ve ona bağlılık etrafında dolaşır. Özellikle kaside ve mesnevilerin girişinde Allah’ı anma, onu övme, ona şükretme bir gelenek haline gelmiştir.

Allah, sıfatları ve fiilleri kâmil olan vacibü’l-vücut’un ismidir (Seccadi, 2007, 42). Tüm ilahî sıfat, isim ve fiilleri içerir (Celebioğlu, 1998, 93). Allah’ın eserleri, isimlerine; isimleri sıfatlarına; sıfatları da zatına işaret eder. Allah’ın sıfatları, zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi, âlemi kuşatmıştır. O “bir”dir. Yönlerden münezzehtir. Yüz, şekil ve renkten uzaktır (Pala, 2009, 21). Allah zaruri, ezeli ve ebedî varlıktır. Kur’ân’a göre ona benzer hiçbir şey yoktur (Cebecioğlu, 2009, 51). Edebiyatta Allah, çok vasıflarıyla zikredilmektedir. Hemen her şair çeşitli nazım şekilleriyle onu anlatmışlardır (Pala, 2009, 21). Allah, kendisini 99 kadar isimle kullarına tanıtmıştır (Cebecioğlu, 2009, 51). Bu farklı isimlerden dolayı anlamlarına uygun olarak farklı dillerden “perverdegâr”, “yezdan” gibi isimler de kullanılır.

Veda’î’nin divanında “Allah” lafzı genellikle farklı Arapça terkiplerle beraber kullanılır. İlah/ilahi (Allah’ım) kelimesi 23 defa geçer. Bu da Veda’î’nin şiirlerinde daha çok Allah’a yakarma ve dua etme tarzının olduğunu göstermektedir. Buna örnek verirsek:

Binêrin qudreta Barî Li 'ewrê reş kire tarî İlahî her tu 'xeffar î Xilas key me ji 'isyanê (27/5) (Dêreşî, 2012, 90)	<i>Bakın Barî olan Allah'ın gücüne Siyah bulutu kararttı İlahî! Sen gaffarsın her zaman Bizi kurtar isyandan</i>
--	--

Veda'î, divanında daha çok Allah'a ait diğer sıfatları ve isimleri kullanır. Mesela günahlarının affından bahsederken Allah için bağışlayıcı anlamına gelen Gaffar adını kullanır ki bu da divanda üç defa geçer:

'Xeffar tu yî bibexşî curmim Ez hîvî dikem bikey 'inayet (2/4) (Dêreşî, 2012, 47)	<i>Sen Gaffarsın bağışla günahımı Ümit ederim bana yardım etmeni</i>
---	--

Bir başka beyitte terbiye eden ve yetiştiren anlamına gelen "perverdegâr" kelimesini kullanır:

Min ji re'hma xwe meke mehrûm ey Perwerdigâr Pêş-i te ya Reb dizanim rûsiyah im şermisar (4/2) (Dêreşî, 2012, 49)	<i>Beni rahmetinden mahrum etme ey Rabbim! Rabbim! senin huzurunda biliyorum karayüzlü ve mahcubum</i>
--	---

Edebiyatta Allah'ın büyüklüğünü göstermek için bazen insanlar arasında büyüklüğü temsil eden varlıklar kullanılır. Örneğin insanları yöneten, onlara hükmeden "padişah", edebiyatta Allah yerine kullanılır(Bkz. Enverî, *Ferheng-i Kinâyât-ı Sohen*, 1383, 187).

Roz û şeb daîm dinalim her dikem e'xan û ah Tu bi 'heqqê fe'dlî û ihsana xwe ke ey padişah (4/3) (Dêreşî, 2012, 49)	<i>Gece gündüz daima inlerim, hep feryad ederim Sen fazl ve ihsanla muamele et ey padişah!</i>
--	---

Sed şukr-i te ey padişah Her çend hene min pirr gunah J'bo 'asiyan 'efwa ilah Lu'tfa te 'amm e ya Le'tif (26/15) (Dêreşî, 2012, 89)	<i>Ey padişah! yüzlerce şükür sana Her ne kadar günahlarım çoksa Allah'ın affı isyankârlara Senin lütfun büyüktür ey Latif!</i>
---	--

Kâinattaki her şey Allah'ın eseridir. Yani Allah her şeyin yaratıcısıdır. Bunu ifade eden ismi de Sâni'dir. Sâni' kelimesi yaratıcı, yapıcı, sanatkâr anlamına gelir(Bkz. Muîn, 1381, Cilt I, 979). Kâinattaki her şeyi Allah ilmiyle bilip kudretiyle yazdığı ve yarattığı için Allah bir üstad veya öğretmen olarak değerlendirilir. Edebiyatta "Ezeli Üstad" ifadesiyle Allah kastedilir(Bkz. Enverî, *Ferheng-i Kinâyât-ı Sohen*, 1383, 56).

Veda'î bir beytinde sevgilinin güzelliğini temsil eden uzuvlarını Allah'ın bir öğretmen, usta veya ressam gibi çizdiğini belirtir ve "Ezeli" sıfatıyla beraber zikreder:

Li 'halê min nepirsî carekê qe't Me hêstir tèn ji çawan her wekî şe't Ji bo wan xal û nişanê te pir hûr Ku Ostadê Ezel kêşane ew xe't (25/15) (Dêreşî, 2012, 84)	<i>Halimi asla sormazsın bir kez dahi Gözlerden yaşlarımız akar nehir gibi Senin o küçük çizgi ve işaretlerin için Ki ezeli üstad çizmiştir o çizgileri</i>
---	--

1.2. Münker-Nekir:

İslam'ın iman esaslarından biri de meleklerin varlığına inanmaktır. Melekler Allah'a mutlak itaat ile yükümlü varlıklardır(Gündüz, 1998, 254). Melaike (melekler), maddeden mücerred varlıklardır. Yer kaplamazlar, hiçbir mekânda bulunmazlar. Hususi bir şekilleri yoktur(Erginli ve Diğerleri, 2006, 652). Meleklerin temel görevi Allah'ı yüceltmek ve anmak ve verilen görevlerini yerine getirmektir. Bazı meleklerin özel görevleri vardır. Bu meleklerden ikisi Münker ve Nekir melekleridir. Bunlar ölümden sonra insanları sorguya çekeceği belirtilen iki melektir(Toprak, 2006, 14-15).

Veda'î pek çok şiirini günahlarından tevbe, Allah'a ve peygambere yakarma tarzında yazdığı için nefis muhasebesiyle ilgili terimler kullanmıştır. Münker-Nekir de bu bağlamda ölümden, günahkârlıktan duyulan pişmanlıktan bahsedilirken kullanılmıştır. Son nakarat mısrası "Lütfun büyüktür ey Latif(Allah)" olan 26. şiirinde kabre girip Münker ve Nekir gelince tek kurtuluşun Allah'ın lütfu olduğu vurgular:

Weqtê di qebrî bim esîr Gava ku tèn munker nekîr Lu'tfa Xwedê min destegîr	<i>Kabirde esir olduğum zaman Münker ve Nekir geldiği zaman Allah'ın lütfudur elimden tutan</i>
---	---

Lu'tfa te 'amm e ya Le'tif (26/7)
(Dêreşî, 2012, 88)

Lütfun geniştir ey Latif!

1.3. Hesap günü, Haşir:

Haşir, kıyamet gününde diriltilecek olan mükelleflerin hesaba çekilmek üzere bir araya toplanması anlamında bir terimdir (Toprak, 1996, 416). Ahirete ve hesap gününe inanmak da imanın esasları arasındadır. Her mü'minin haşire ve hesap gününe inanması gerekir. Hesaba çekilme gününe ise hesap günü denilir ki Fatiha suresinde din günü ifadesiyle de zikredilir.

Veda'î şiirlerinde hem hesap günü, hem haşir günü terimlerini kullanır. 4. şiirinde peygambere hitap eden Veda'î, hesap günü hatalarından ve günahlarından hesap sorulacağını belirttiikten sonra ümitsiz olunmaması gerektiğini söyler:

Ez dizanim pir xe'taê min hene *yewm'el-'hisab*
Dê li sûçê min gunehkarî bibin pirs û xî'tab (4/4)
(Dêreşî, 2012, 94)

Hesap gününde çok hatam var biliyorum
Günahkâr olan bana suçumdan sual ve hitap edilecek

Hz. Peygamber hayattayken müminler için Allah katında şefaathçi olmuştur ve kıyamet günü de olacaktır (Uludağ, 2005, 330). Veda'î de mahşerde ve hesap gününde Peygamberin lütfu ve yardımı olmadan şefaath kapılarının açılmayacağını söyler. Bu ifadelerle de Veda'î kişinin ameliyle kurtulamayacağını ve şefaate muhtaç olduğunu belirtir:

بى كلىد لطفت ابوابى شفاعت روز حشر
برنمى خواهد گشايد يا امام المنقین (Fa.45/10)
(Dêreşî, 2012, 187)

Haşir günü lütfunun anahtarı olmadan, şefaath kapıları
Açılmayacak ey müttakilerin imamı!

1.4. Cehennem:

Cehennem kelimesi pek çok diğer kelime gibi dinî ve gerçek anlamıyla kullanılabilceği gibi edebi ve kinaye yoluyla farklı anlamlar ifade edebilir. Terimsel olarak Cehennem, inkârcıların ve günahkârların ahirette cezalandırılacakları yerdir (Harman, 1993, 225) Edebiyatta ise cehennem âşığın çektiği ayrılık acısıdır. (Pala, 2016, 86) aynı zamanda hayatta karşılaşılan sıkıntıların verdiği acı da cehenneme benzetilir. Cehennem kelimesiyle beraber veya onun yerine *ateş, nar, nîran, kebab* gibi kelimeler kullanılır.

Ateş cehennemi, simgeler. Bu nedenle "*ateşten korkmak*" demek, cehennemden korkmak demektir. Şair de bir beytinde cehennemden korktuğunu belirtirken, Arapça ateş anlamına gelen "*nar*" kelimesinin çoğulu olan "*nîran*" kelimesini kullanarak Cehennem ateşinin büyüklüğüne dikkat çeker ve ateş kelimesiyle kinaye yoluyla cehennemi kasteder:

Tirsa li min *nîran* e her
Daxwaza min îman e her
Rehma te lê derman e her
Lu'tfa te 'amm e ya Le'tif (26/16)
(Dêreşî, 2012, 89)

Benim korkum ateştir daima
İsteğim ise imandır daima
Senin rahmetin ilacıdır daima
Lütfun geniştir ey Latif!

Aynı şiirin bir başka beytinde ateş ve cehennemi beraber kullanır:

Narê cehennem pir şedid
Jê tê seda *hel mîn mezîd?*
Ya Reb bigêrî min se'îd
Lu'tfa te 'amm e ya Le'tif (26/2)
(Dêreşî, 2012, 89)

Cehennem ateşi çok şiddetli
Yükselir ondan "Daha yok mu?" sesi
Allah'ım sen mutlu kıl beni
Lütfun geniştir ey Latif!

Veda'î'nin aşk konulu şiirlerinde âşığın, sevgilisinden ayrı kalmasıyla çektiği acı anlamında kullanılır (Bkz. Dêreşî, 2012, 50). Cehennem genellikle azap ve ateşle anılır. Bu ateş günahkârları yakar ve onları bekler. Veda'î kendisinden âşık olarak bahsedince onu yakan ateş, cehennem ateşi değil, sevgilinin ateşi olur:

Ateşê dozex ku jê têtin seda "*hel mîn mezîd*"
Bê guman ew narê hicra te disojit min şedid (5/1)
(Dêreşî, 2012, 50)

"Daha yok mu" sesi yükselen cehennem ateşinden
Şüphesiz senin hicran ateşindir beni fena yakan

Aşk acısının verdiği acı haricinde, karşılaşılan sıkıntılar için de Cehennem azabı ifadesi kullanılır. İnsan bazen öyle sıkıntılar çeker ki bunları tarif ederken "*Cehennem*" kelimesini kullanmak, çekilen

sıkıntının büyüklüğünü daha etkili olarak ifade eder. Veda'î, Farsça 68. şiirde kötü kadınla evlenen birinin hayatının, daimi bir cehennem gibi olacağını söyler ve çekeceği dünyevi sıkıntıları cehenneme benzetir:

کسرا که باشد زن نابکار جهنم برو تابد از هر کنار (Fa. 68/8) (Dêreşî, 2012, 243)	Eşi kötü olan her kişiye Cehennem yansır her yerden ona
---	--

1.5. Cennet:

Cennet, kelime olarak bahçe demektir(Muîn, 1381, 540). Dini terminolojide ise bütün dinî inanışlara göre müminlerin ölümden veya kıyametin kopmasından sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yer(Şahin, 1993, 374). Cennet, büyük güzelliklerin cennetin sekiz kapısı vardır. Her birinin ayrı bir ismi vardır(Bkz. Pala, 2009, 88). Şairler bazen o isimleri şiirlerinde kullanırlar. Bazen cennette bulunan nehir, Kevser, huri gibi varlıkların adı kullanılarak kastedilir. Bazen ahiretteki gerçek Cennet dışında, dünyada güzelliklerin bulunduğu yer anlamında da kullanılır. Edebiyatta ayrıca kelime anlamı olan bahçe anlamıyla işlenir. Âşığın içinde olmak istediği cennet, sevgilisinin yanında olduğudur. Cennet sevgilinin bahçesi, mahallesi, yurdu, kısacası sevgilinin olduğu her yerdir(Pala, 2009, 88).

Cennetin en güzel nimetlerinden olan Kevser ve Selsebil ırmağı oldukça meşhurdur. Bunlar müminlerin ulaşmak istediği cennet nimetleridir. Ancak âşıklar için arzulanan en büyük nimet, sevgiliye ulaşma ve vuslatır. Âşık için sevgiliye ulaşmak cennete ulaşmaktan daha önemli bir hedef haline gelebilir. Veda'î bir şiirinde yâri görmenin cennetteki pek çok nimet hükmünde olduğunu belirtir:

Cennet ul-Firdews-i 'alî Xuldê Kewser, Selsebil Wesl-i didara te ye her kes ku wan du şeb medid (5/2) (Dêreşî, 2012, 50)	Yüce Firdevs Cenneti, Ebedî Kevser ve Selsebil Herkes için iki uzun gece seni görmeye kavuşmak
--	---

Bir başka şiirde Veda'î cennetteki Kevser suyunun kaynağının, sevgilinin dudakları olduğunu söyler. Yani âşıklar için Kevser suyu ve Selsebil, sevgilinin şeker gibi dudaklarıdır:

شراب سلسبیل و آب کوثر ز لعل شکر افشان تو باشد (Fa.22/4) (Dêreşî, 2012, 158)	Selsebil şarabı ve Kevser suyu Senin şeker saçan dudaklarındandır
--	--

1.6. Kur'an:

Allah (cc.) tarafından, Peygamber Efendimiz'e (sas.) gönderilen son ilahî kitap(Uludağ, 2014, 294). Edebiyatta Kur'an adı dışında "Furkan", "Mushaf", "Kitap" gibi isimlerle de anılır. Bazen dinî konularda gerçek anlamıyla ilahî kitap olarak anılır. Bazen de aşk şiirlerinde sevgilinin güzelliğini temsil eder. Şâirler birçok âyetleri mâna veya söz yoluyla iktibâs ederek şiirlerinde kullanırlar(Pala, 2009, 279) Veda'î Kur'an'la ilgili pek çok kelime ve terim zikreder. Bazen doğrudan Kur'an kelimesini, bazen bir sure adını zikreder.

Kur'an, Müslümanların kutsal kitabı olduğu için şairler tarafından yemin edilirken kullanılır veya dua edilirken makbul bir vasita olması için zikredilir. Veda'î de isyan ve günahlardan dolayı Allah'tan af diler ve Kur'an'ın hakkı için onu Cehennem ateşinden uzak tutmasını diler:

Jî 'isyanan me yek carî Bi vè re'hma te ya barî Bigêre mûcibê narî Bi 'heqqê cumle Qur'anê (27/6)(Dêreşî, 2012, 90)	İsyanlardan bizi bir defa Bu güzel rahmetinle Ateşe layık kılma Bütün Kur'an hakkına
--	---

1.6.1. Ayet:

Burhan, alamet, nişan, eser(Cebecioğlu, 2014, 58). Terim olarak sûrelerin içinde evvelinden ve sonundan munkatî' olan bir veya birkaç cümleden mürekkep bir kelimedir(Önen, 2017, 137). Allah'ın yazdığı sadece Kur'an'daki ayetler değildir. Allah'ın kâinata yarattığı her bir şey de bir kevnî ayettir. Şair Veda'î, şeyhi Seyyid Taha için yazdığı bir şiirinde onu sevgilinin yerine koyarak hitap eder ve sevgilinin güzelliğini tasvir ederken güzelliğin detaylarının, yazılar olduğunu, bu yazıların da hadis, şerh ve ayetler gibi olduğunu söyler. Burada şair, güzellik unsurlarını birer ayete benzetmektedir:

Cemala pir kitabet lê 'Hedis û şer'h û ayet lê Necat û hem hidayet lê Gelo bo kê miqedder tê (23/15) (Dêreşî, 2012, 78)	Üzerinde çok yazı olan güzellik Üzerinde hadis, şerh ve ayet olan Hem kurtuluş, hem hidayet olan Acaba kimin için takdir edilir
--	--

1.6.2. Fetih Suresi:

Veda'î'nin dinî terimleri ve kelimeleri açık bir şekilde kullanması dinî hassasiyetini göstermektedir. Bazen bir ayetten bir alıntı yaparak bazen de bir surenin adını zikrederek Kur'an'a işaret eder. Fetih suresi

Kur'ân'ın 48. suresidir ve zaferi müjdeler. Veda'î, katipliğini yaptığı Müküs emirine dua babındaki bir şiirinde Allah'ın onu korumasını diler ve Fetih suresinin içinde kendisine yardımcı olmasını söyler:

Min ji 'Heq daxwaz e mîrim
'Heq nigehda're te bi
Sûre'e İna fete'hna
Yawerê karê te bi (31/1) (Dêreşî, 2012, 90)

Ey emirim! Allah'tan isteğimdir
Allah senin koruyucun olsun
İna fetehna suresi
İşinin yaveri olsun.

1.6.3. Ayet'ül-Kürsi:

Veda'î, aynı şekilde Ayet'ül-Kürsi adını da zikreder. Bu, Bakara suresinin tevhid akidesini anlatan 255. âyetinin adıdır (Çetin, 1991, 224). Bu ayetlerde çok önemli cümleler olduğu için Müslümanlar sık sık okurlar. Genellikle ölümler ruhlarına ve belalara karşı okunur. Veda'î, katipliğini yaptığı Mahmud Hanı övmek için yazdığı Farsça 21. şiirde ona ve hanedanına duacı olduğunu ve Ayet'ül-Kürsi'nin onu korumasını dilediğini söyler:

ما دعا گوی تو و این خاندانیم تا قیام
آیه الكرسي ترا تعویذ وهم افسون باد (Fa.21/5)
(Dêreşî, 2012, 157)

Biz Kıyamete kadar sana ve hanedanına duacıyız
Ayet'ul-Kursî sana muska ve sihir olsun

1.7. Peygamber:

Peygamber Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırmakla görevlendirilen yüksek vasıflı kimsedir (Yavuz, 2007, 257). Peygamber denilince sadece Hz. Muhammed (s.a.v) değil diğerleri de söz konusudur. Tabi asıl itibariyle en çok zikredilen peygamberimizdir. Peygamberimiz Hz. Muhammed, şiirlerde doğrudan kendi zatı, kişiliği, peygamberliği ve şefaati için zikredilirken diğer peygamberler, daha çok öne çıkan sıfatlarıyla konuyla ilgili olarak verilir. Genellikle amaç ondan ve kişiliğinden bahsetmek değildir. Divanda geçen bazı peygamberler şunlardır:

1.7.1. Hz. Muhammed (s.a.v):

Hız. Peygamber (s.a.v), farklı isimlerle Veda'î'nin divanında en çok kullanılan kelimelerdendir. Peygamber için *Nebi*, *Hayr'ur-Rusûl*, *Habiballah*, *Şefiul Muznibin*, *Fahr-ı Alem'dir*. Peygamberle ilgili kelimeler ve terimler de daha çok günahkârlıktan duyulan pişmanlıkla Peygamberden şefaate istenilmesi üzerinedir.

Peygamberin en önemli özelliklerinden biri, hesap gününde ümmetine şefaate edecek olmasıdır. Kul kendi amelini güvenmediği için peygamberden yardım ister. Yani peygamber günahların affında aracılık vazifesi görecektir. Onun şefaati, müminleri kurtaracak büyük bir etkidir. Veda'î, pek çok şiirinde peygambere olan sevgisini dile getirir. Genellikle de günahlarından tövbe etme ve af dileme noktasında peygamberi bir makbul bir vasıta olarak dile getirir. Bazen de peygamber efendimizin hayatında gerçekleşen bir olayı aktarır (Bkz. Dêreşî, 2012, 213)

1.7.1.1. Nebi:

Veda'î, günahkârlığından ve Allah'ın bağışlayıcılığından bahsettiği bir şiirinde affını dilerken "*Nebinin şerefi hürmetine*" diye bir ifade kullanarak peygamberi kendi günahlarının affedilmesi için zikreder.

Ya Reb bi şerafeta **Nebi key**
Ya Reb bi qeder cumlehî ayet (2/5)
(Dêreşî, 2012, 47)

Allahum! **Nebi'in** şerafeti için
Allahum! Tüm ayetlerin sayısı kadar

1.7.1.2. Hayr'ur-Rusûl:

Bu terkip, "*Rasüllerin en hayırlısı*" anlamına gelir. Peygamberimiz Hz. Muhammed(as) bütün nebilerin, resullerin üzerinde bir mertebeye sahiptir. Bu nedenle kendisine Hayr'ur-Rusûl denilir. Şair günahlarından dolayı utanır olduğunu, bu nedenle ağladığını belirtirken ümidinin resullerin en hayırlısı olduğunu söyler:

Ez ev gunehkarê xecil
D'barim ji çavan xûn-i dil
Hivim *Nebî, xeyr'ur-rusûl*
Lu'tfa te 'amm e ya Le'tif (26/11)
(Dêreşî, 2012, 88)

Ben işte mahcup günahkârım
Gözümden kalp kanı akıtırım
Umudum Nebidir, **Resullerin en hayırlısı**
Lütfun geniştir ey Latif

1.7.1.3. Habibullah

"Allah'ın sevgilisi" anlamına gelir ve Peygamber'in isimlerindedir (Cebecioğlu, 2014, 183). Dördüncü şiir, tamamen dinî içeriktedir. Şair burada peygambere hitap eder ve günahkârların şefaatchisi olarak onun affı için halinin perişan olduğu anda feryadına yetişmesini söyler:

Ya 'hebibellah resülê xaliqê ferd û e'hed Tu şefî'ê 'asiyan î pêş-i Qeyyûmê Semed (4/1) (Dêreşî, 2012, 49)	Ey Allah'ın sevdiği! Tek ve bir olan yaratıcının resulü Sen Kayyum ve Samed Allah'ın önünde asilerin şefaatticisidir
Ya'hebibellah şefa'et nameyek daxwaz e min Bo me gumrahan di roja me'hşerê rehber tu yî (34/5) (Dêreşî, 2012, 107)	Ey Allah'ın sevdiği! Şefaattir bir talep mektubumdur Biz dalalettekiler için mahşer günü rehber sensin

1.7.1.4. Şefaattçi

Şefaatt, ahirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunmaları anlamında bir terimdir (Alıcı, 2010, 411). Şefî' ise bir başkasından birinin bağışlanmasını talep eden kimsedir (Enverî, *Ferheng-i Rûz-i Sohen*, 1383, 751). Peygamberimiz de Kıyamet günü ümmetine şefaatt edecektir. Bu nedenle günahkârların şefaattçisi anlamına gelen "Şefî'ul-Muznibîn" adı da peygamberimiz için kullanılır. Dolayısıyla günahlardan tevbe ederken peygamberden şefaatt dilemek çok önemlidir. Her fırsatta günahlarından bahseden Veda'î, burda da şefaatt diler:

Xudanê merqeda nûrîn Tu yî 'Taha tu yî Yasin Veda'î maye pir 'xemgîn Şefae't j' dest peyember tê (23/19) (Dêreşî, 2012, 78)	Nurlu makberin sahibi sensin Taha sensin ve Yasin sensin Veda'î çokça kalmış üzgün Şefaatt gelir peygamberin elinden
Ya Şefî'el-muznibîn işfe' lena 'ind'el-ilah Tu di firyadim were weqtê di wî 'halê tebah (4/3) (Dêreşî, 2012, 49)	Ey günahkârların Şefaattçisi! Allah'ın katında şefaatt et bize O perişan halde iken, yetiş feryadıma

Bu ifadeler dışında daha pek çok ifade ve beyit Peygamber için kullanılmıştır. Mesela Fahr-ı Alem (Alemin övgüsü) (Dêreşî, 2012, 49), Rahmeten Li'l-Alemîn (Alemlere rahmet) (Dêreşî, 2012, 107), Resulullah (Dêreşî, 2012, 187), Kureyşî (Dêreşî, 2012, 199) ve Hayr'ul-Beşer (İnsanlığın En hayırlısı) (Dêreşî, 2012, 187) gibi isimler de vardır.

1.7.2. Adem:

Semavî dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamber (Pala, 2009, 6). Ayet ve diğer rivayetlerde bahsedilen pek çok özelliği ile edebiyatta bahsedilir. Bunlardan biri de şeytanın ona secde etmemesidir. Şeytan cennette iken Allah'ın Adem'e secde edilmesi emrine karşı gelmiştir. Edebiyatta daha çok kendisine secde edilmesi konusyla aktarılır. Veda'î de şeytanın Adem'e secde etmemesi nedeniyle lanetlendiğini söyler:

Roja te Adem kir wicûd İblis înkâr kir sicûd Paşî te ey 'Heyy û Wedûd Avête toqa le'netê (28/3) (Dêreşî, 2012, 92)	Adem'i yarattığın gün İblis secdeyi înkâr etti Sonra sen ey Hayy ve Wedûd! Lanet prangasına attın
--	--

1.7.3. Eyüp:

Hız. Eyüp, birçok belaya maruz kalmış ve bunlara sabretmiş bir peygamberdir (Cebecioglu, 2014, 154). Allah tarafından imtihan edilmek üzere kendisine hastalık verilmişti. Çok ileri derecede hasta olmasına rağmen şikâyet etmemiş ve ibadetlerine devam etmişti. Allah'ı zikredemeyecek dereceye geldiğini duasında dile getirince kendisine şifa verilmiştir. Bu nedenle sabretmesi ve şifa bulmasıyla zikredilir. Çok sabırlı insanlara da bundan dolayı Hız. Eyüp sabırlı denilir. Allah'ın büyüklüğünden, hikmetli iş yapmasından bahseden şair, Hız. Eyüp'e de Şifa verenin Allah olduğunu söyler:

Yüsif te dayê 'heşmet e Eyüb te dayê ra'het e Karê te lu'tf û re'hmet e Herçi qelem gerha we tê (28/2) (Dêreşî, 2012, 92)	Yusuf'a haşmeti sen verdin Eyüp'e şifayı sen verdin Senin işin lütuf ve rahmettir Kalem dolaştıkça gelir
---	---

1.7.4. Yusuf:

Hız. Ya'küb'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamber (Harman, XLIV, 1). Hız. Yusuf, şiirlerde çoğunlukla Mısır ülkesiyle, güzelliğiyle, kuyuya atılmasıyla, zindanda kalmasıyla, rüyaları yorumlamasıyla bahsedilir. Aynı zamanda Hız. Yusuf'u diğerlerinden ayıran şey, onun iffet ve sabırlıdır (Geverî, 2013, 78). Gönül ve can için benzetilendir. Tasavvufi açıdan Cemal-i ilâhiyeye işaretir.

Edebiyatta bilindiği üzere âşık ve maşukun dışında bir de rakip vardır. O da sevgilinin taliplisidir(Bkz. Pala, 2009, 374). Sevgilinin âşıklarının çok olması ve rekabet ortamının oluşması, pazarın müşterilerle ısınması olarak yorumlanır. Aynı şekilde Hz. Yusuf'un güzelliği bütün kadınları kendine çekmekle âşıkları arasındaki pazarlığı ve rekabeti kızıştırmaktadır. Veda'î de sevgilisinin sarhoş olduğunu ve Hz. Yusuf gibi güzelliğiyle herkesi üzerine çektiğini ve sevenler arasındaki rekabeti arttırdığını söyler:

Nazika min mest e îro qesde xemmarî diket
Yüsifê 'husna 'xerib e germ bazarî diket (3/1)
(Dêreşî, 2012, 48)

Benim nazlım mesttir bugün, şaraba niyetlenir
Farklı bir güzelliği olan Yusuf pazarı kızıştırır

Hz. Yusuf da idareci peygamberdendi. Veda'î Allah'ın rahmet ve lütfundan bahsederken Hz. Yusuf'u örnek verir. Hz. Yusuf önce bir köle iken sonraları Allah'ın yardımıyla idare makamına kadar gelmiştir. Bu nedenle kendisine haşmet ve büyüklük verildiği belirtilir(Bkz. Dêreşî, 28/2)

Edebiyatta rüzgâr sevgilinin kokusunu aşığa ulaştırın bir elçi gibidir, sevgilinin olduğu yere uğrar(Bkz. Tolasa, 2001, 290, 224). Koku ve rüzgârdan bahsedilince Hz. Yakup'un, oğlunun kokusunu almasından da bahsedilir. Yusuf (as) Mısır'da iken uzaklarda olan babası Hz. Yakup'un acısını dindirmek için kendi gömleğini göndermiş ve onu koklamasını ve yüzüne sürmesini istemişti. Veda'î de sevgiliden uzak kalmanın acısını azaltmak için elçi olan rüzgâra sevgilinin kokusunu kendisine getirmesini ister:

شرح دورى درج كردم اندرين مکتوبرا
ای صبا پیرا هن يوسف ببر يعقوبرا (Fa.9/2)
(Dêreşî, 2012, 140)

Bu mektuba koydum ayrılığın şerhini
Ey saba! Götür Yakup'a, Yusuf'un gömleğini

Hz. Yusuf, ayetin ifadesiyle yıllarca hapiste kalmıştır. Bu açıdan sabrın da temsilidir ve edebiyatta zindan ifadesiyle çoğu zaman Hz. Yusuf'a telmihte bulunulur. Hz. Yusuf, kendisine meyl eden bir bayana yanaşmadığı için hapse atılır ve bu tepkisiyle zindan hayatını göze alır. Bu hapis zahmetiyle beraber sevdiklerinden ayrı olmanın hasretini de çekmiştir ve buna güç yetirmiştir. Veda'î ise sevgiliden ayrılmanın zorluğuna işaret ederek Hz. Yusuf gibi ayrılık acısına dayanamayacağını söyler:

ندارم طاقت این بار هجران
بجز يوسف که دارد میل زندان
(Dêreşî, 2012, 192) (Fa.48/1)

Bu ayrılığa dayanacak gücüm yok
Yusuf dışında kimin hapse meyl olur ki

1.7.5. Nûh:

Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamberdir(Harman, 2007, 224). Nuh peygamberin en önemli özellikleri Tufan olayında olması ve uzun yaşamasıdır. Onun 950 yıl yaşadığı söylenir. Bu nedenle şiirlerde uzun ömründen çok bahsedilir:

Nebû carek li min wesla te meftû'h
Fidayê bejn û balaya te bit rû'h
Neşêm êdî bikêşim întizarê
Mî ra 'umrî dirazî nîst çûn Nû'h (25/6)
(Dêreşî, 2012, 82)

Benim sana kavuşmam, açılmadı bir kez olsun
Senin boyuna ve posuna ruh feda olsun
Artık beklemeye dayanamam
Benim Nûh gibi uzun ömrüm yok

Bir ömür boyu bir defa ay yüzlü sevgilisi kendi rüyasına giren âşık, onun yüzünü rüyasında tekrar görmek için Nûh'un ömrüne sahip olmak gerektiğini ve uzun bir süre intizar çektiğini belirtir. Ayrıca bir kez daha gelişinin kendi ömrünü Nûh'un hayatı gibi uzatacağını ima eder:

عمریست ماه تاہم آمد شبی بخوابم
من عمر نوح یابم گر بار دیگر آید
(Fa.19/6)
(Dêreşî, 2012, 154)

Bir ömürdür parlak ayım bir gece geldi rüyama
Nûh'un ömrünü bulurum gelirse bir daha

2. Tasavvufî Terimler:

2.1. Nefis:

Nefis, heva ve istek demektir. İslam'a göre insan nefesine tabi olmamalıdır. Zira nefse tabi olan boş işlerin peşine düşer, günahlara girer ve sonunda üzüleceği sonuçlarla karşılaşır. Tasavvufta kötülüğü emreden anlamında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen ve "ruh-ı Rahmânî", "ilâhî ben" anlamında da kullanılmıştır(Seccadî, 1354, 354.-357). Kişi kendisini kötü nefsin elinden kurtarmalıdır. Çünkü nefisle dost olmanın sonu üzüntüdür. Veda'î, bir şiirinde gençliğinin geçtiğini, artık yaşlandığını ve bundan böyle nefsin peşinden gitmemesi ve kendisini nefsin esaretinden kurtarması gerektiğini söyler:

Dê heta kengî fi' dül bi
Hinde pê nefse mijül bi

Ne zamana kadar boş işlerle uğraşacaksın
Hala nefisle oyalanacaksın

'Aqibet de pê melûl bi Xwe ji dest nefsê riha ke (17/5) (Dêreşî, 2012, 67)	Sonunda onunla üzülürsün Kendini kurtar elinden nefsin
---	--

Nefis çok kötüdür. Daima kötülüğü emreder ve insanı günahlara sokar. Bu günahlardan dolayı cehenneme düşmekten korktuğunu ifade eden Veda'î, Allah'ın lütfuna sığınır. (26/4)

Nefis insanı yararlı ve ilahi vazifelerden uzaklaştırır ve hevanın peşinden sürükler ki bunun dünya ve ahirette bir faydası yoktur. Nefsin peşinden giden kişi ömrünü boşa harcamış ve zayi etmiştir:

عمر را ضایع نمودم در پی نفس و هوا غرق در بحر گناهام روی ذلت بر زمین (Fa.45/13) (Dêreşî, 2012, 187)	Ömrümü nefis ve hevanın peşinden zayi ettim Günah denizine dalmışım, yerdedir zillet yüzüm
--	--

2.2. Şeriat:

Şeriat, sözlükte tarikat, gidiş, peygamberlerin tarzı ve din demektir (Muîn, 1381, 939). Dinî ilimleri ve konuları da alimler bilir. Bu nedenle onlara sormak gerekir. Ancak şair aşk şarabını içip sarhoş olduğunu ve daimi mekânının cami değil de meyhane olduğunu ama buna rağmen insanların dinî konuları gelip ona sorduğunu söyler. Burada yine aşk ile din karşılaştırması vardır. Tabi bu dünyevi bir aşk değildir. Veda'î burada sûfilerin veya tasavvuf ehlinin ilahi aşk ile sarhoş olmalarını kastetmektedir. Dolayısıyla ehli-tasavvuf birine şeriat meseleleri sorulması normaldir. Ancak şair mecâzi aşk ile hakiki aşkın özelliklerini bir arada kullanınca birbirine tersmiş gibi görünür:

Serhoş û mest im û Meyxane meqamê min e her Xelq diken pîrsê ji min mes'eleê 'ilmê şerî ' (11/2) (Dêreşî, 2012, 187)	Sarhoş ve mestim, meyhane daimi mekânımdır İnsanlar benden şeriat ilmi konusunu soruyor
---	---

2.3. Şeyh:

Şeyhler, kulu Allah'a, Allah'ı da kula sevdirmek isteyen kişidir. Kendisi kâmil, bu yüzden kemale erdirir yani mükemmeldir (Cebecioğlu, 2014, 462). Tarikat postunda oturan kişidir (Gündüz, 1998, 353). Tasavvufta kişi mutlaka bir şeyh ile hareket etmelidir. Şeyh, müritlerinin nazarında yol gösterici ve iyileştiricidir. Şair Veda'î, özellikle son zamanlarında tasavvufa yönelmiş, Nakşibendi tarikatına intisab etmiştir. Bir şiirde Veda'î, kendi şeyhi Seyyid Taha'dan söz eder ve onun büyük bir şeyh olduğunu ve kendisine bir kez bile baksa, hasta kalbinin şifa bulacağını söyler.

Seyyid ev şêxê 'îzam e Mürşid e sa'hibkîram e Ger nezer carek bida me Qelbê mecrûh de şifa ke (7/11) (Dêreşî, 2012, 187)	Seyyid bu büyük şeyhtir Keramet sahibi mürşiddir Bize bir defa baksaydı eğer Yaralı kalbi iyileştirirdi
---	---

2.4. Sûfi:

Aşkı reddeder, sadece ilahi yönü düşünür. Nefsinden fâni, Hak ile bakidir (Cebecioğlu, 2014, 322). Veda'î "aşk kederi beni acayip yaktı" diye başlayan ilk şiirinde âşık oluşundan, sevdiğinden ayrı oluşundan, kelekler gibi mumun yanı başında tutuşup büryan gibi olduğunu söylerken âşığın halinden kimsenin anlamadığını ve özellikle de sofilerin ve tasavvuf ehlinin aşkın gerçek anlamını bilmediği için inkar ettiğini ama kendisinin bu sırrı çözeceğini söyler.

Çi 'xem! Ger Sofi inkar bit Nizanî nukteya 'işqê Veda'î belku de 'hel ket Mu'emmayê di işqê da (1/8) (Dêreşî, 2012, 46)	Dert değil! Eğer inkar ediyorsa sofi Aşkın bilmez nüktelerini Belki Veda'î halleder Aşkın içindeki muammayı
--	---

2.5. Kible:

Kible, namazda yönelinen Kâbe tarafıdır (Pala, 2009, 269). Müslümanların, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, namaz kılmaya başlarken yönelmeleri gereken yer, kabledir. Yani Müslümanların devamlı yöneldiği ve önem verdiği merkezdir. Bu açıdan hedef yer olma özelliği vardır ve aşk şiirlerinde de bu yönü ele alınır.

Tasavvuf edebiyatında "hakikî matlub ve mahbuba kinaye olarak kullanılır Hakkın zatına teveccüh etmek anlamına da gelir (Seccâdî, 2007, 282).

Aşıkların yegâne ve daima yöneldikleri ve yön tuttıkları bir varlık olması dolayısıyla sevgili, âşığın kiblesi şeklinde tasavvur edilir (Tolasa, 2001, 159). Çünkü her zaman onunla ilgilenir ve ona bakar ve ulaşmak istediği yer orasıdır. Veda'î de derviş veya rindlerin kiblesinin, sevgilinin kaşının köşesi olduğunu söyler:

صبح دولت را فروغ از آفتاب روی تست (Fa.9/1) قیله رندان مقبل گوشه ی ابروی تست (Dêreşi, 2012, 187)	Devlet sabahında güneş ışığı senin yüzündür Mutlu rindlerin kiblesi , senin kaşının köşesidir
---	---

2.6. Havf - Reca:

Havf korku, reca ise ümit demektir. Mü'minin ameline güvenmesi ucub denilen tehlikeli bir durumdur. Kişi kendi sonucunun ne olacağı konusunda kendine güvenmemeli ve korkmalıdır. Allah'ın rahmetinden ümit kesmek de tehlikeli bir durumdur. Bu nedenle Mü'minler, hem korkuyu hem de ümidi beraber taşımalı. Özellikle tasavvufta bu daha çok önemlidir. Havf ve recâ (korku ve ümit), sūfinin her halinde bulunması gereken iki haslettir (Gökcan, 2016, 171) Veda'î de bir şiirinde korku ve ümit arasında olunması ve Allah'ın rahmetinden ümit kesilmemesi gerektiğini söyler:

Ya xêr ev e her bo me ra Mabeyn-i xewfê bin rica Daîm biken fikra Xuda Newmîd nebin ji re'hemetê (28/11) (Dêreşi, 2012, 93)	Bizim için hayırlısı budur her zaman Havf ve reca arasında olalım Daima Allah'ı düşünün Rahmetten ümitsiz olmayın
---	---

3. Diğer Terimler

3.1. Zekat:

Kur'ân'da belirtilen sınıflara sarfedilmek üzere dinen zengin sayılan müslümanların malından alınan belli paydır (Erkal, 2013, 197). İslam'ın şartlarından biri olan zekat, zenginler tarafından fakirlere verilir. Âşıklara göre her şey aşk cephesinden değerlendirilir ve ona göre âşık ve maşuk için bir benzetme yapılır. Şair Veda'î'ye göre yârinin sevgisinden mahrum olan kişi asıl fakir olandır. Kendisini fakir olarak sıfatlandıran Veda'î, sevgiliye hitap ederek onun güzelliğinin kendisine verilmesinin farz olduğunu söyler:

Ez misteheqê sinfê zekate me, feqîr im Bibexşe me l' husna te ku fer'd bo me liqa ye (15/4) (Dêreşi, 2012, 64)	Zekat sınıfına girmeye müstehakım, fakirim Bize güzelliğini başışla çünkü bize farz olan seninle buluşmadır
--	---

Veda'î bir şiirinde güzelliği mala benzetir. Malların zekatı olduğu gibi güzelliğin de bir zekatı vardır. Yârin güzelliği olmadan âşık için dünyanın da tadı yoktur. Âşık, sevgilisinin ihsanına ve yardımına muhtaçtır. En azından güzelliğinin zekatını da verse bu âşık işin yeterlidir:

Bi dinyayê çi kem bê gerdena 'ac Dilê sotî ji jengê mayî bê zac Zikata husn-i rûyê xwe bibexşe Ezê miskîn li dergahê te mu'htac (25/5) (Dêreşi, 2012, 82)	Beyaz gerdan olmadan ne yapayım dünyayı Yanık gönül, boyasız kalmış paslı halde Yüz güzelliğinin zekatını başışla Ben dergahında miskince muhtaç halde
--	--

3.2. Müftü:

İslami gelenekte hukuki konularda fetva veren kişidir (Gündüz, 1998, 273). Yani bir şeyin İslam'a göre helal veya haram olduğuna hükmeder ve yargıda bulunur. Bu hüküm de insanları caydırır. Ancak âşık bunlarla caymaz. Âşık, aşk yolu ne kadar tehlikeli olursa olsun buna sabretmesini bilir (Pala, 2009, 37) ve yolundan geriye dönmez, kınamadan korkmaz.

Veda'î müftünün hüküm vermesinin bile aşığı, aşkıdan vazgeçiremeyeceği üzerinde durur. Ona göre âşık olan kişi, başkasının kınamasından korkmamalı ve çekinmemelidir. Eğer başkalarının ne diyeceği korkusuyla hareket ediyorsa o kişi tam âşık değildir. Veda'î, âşık kişinin yârinin hizmetinde olacağını ve bundan utanmayacağını söylerken bin müftü ve kadı da gelse o yine de yârine güzel sözlerle iltifatta bulunacağını söyler:

Heçî yar hez biket qenc e Bila 'alem bibên renc e Yeçîn bo 'aşîqan genc e	Yârin sevdiği her şey güzeldir Varsın alem desin ki kötüdür Yakin, âşıklar için hazinedir
---	---

Veda'î hêj tu yî xamê *** Dinê 'alem nerazî bin Hizar miftî û qazî bin Şixul dê b'xwahişavî bin Jî şerqê û heta Şamê (24/8-9) (Dêreşî, 2012, 80)	Veda'î! Sen hamsîn henüz *** Dünya âlem razî olmasa da Bin müftü ve kadî olsa da İşler rica ile olacak Doğudan ta Batıya
---	--

3.3. Şehit:

Allah yolunda ölenlere verilen sıfattır. Kur'an'a göre şehitler ölü değildir, canlıdır ama insanlar bunu bilmez. İslam'a göre şehitlik en yüksek mertebedir. Ancak şiiirlerde şairler sevgili yolunda ölmek için bunu kullanır (Bkz. Pala, 2009, 423). Yani âşık, hedefi olan sevgili için yaşar ve onun yolunda ölmek ister. Ayrıca dinî açıdan yüce bir mertebe olduğu için şairler de "şehit" kelimesini kullanarak kutsal bir hedef uğruna canlarını feda ettiklerini de dile getirirler. Bununla sevgilinin ilahi ve kutsal bir varlık olduğu ima edilir.

Veda'î, Cami'nin bir şiiirine yazdığı muhammeste sevgilinin aşkıyla sevenleri öldürdüğünü ve şehit ettiğini ve kendisi gibi aşk şehitlerinin çok olduğunu söyler:

چنان مشتاق مهجورم دلی دارم ز غم پر خون شهید عشق تو چون من هزارانند هلك افزون (Fa.3/2) (Dêreşî, 2012, 129)	Ayrı düşünene öyle aşığı ki bir kalbim var gamla kanlı Benim gibi senin aşkının şehitleri binlerce dir çok dertli
---	---

SONUÇ

Veda'î, Klasik dönem şairlerinin temel konularından olan dinî terim ve imgeleri açık ve etkili bir şekilde şiiirlerine yansıtmıştır. Net dinî bakışıyla düşünce tarzını, duruşunu ve kimliğini göstermiş, tasavvufi imgeleriyle şiiirdeki kabiliyetini ortaya çıkarmıştır. Kürtçe ve Farsça şiiirleriyle benzer konular üzerinde çokça durmuştur. Müküs emirlerinin yanında bir kâtip olarak çalışmasına rağmen edebiyat sahasına bu şiiirleriyle büyük bir katkıda bulunmuştur. Şiiirlerinde kullandığı sade üslup, onun önemli özelliklerindedir. Bununla beraber gazel tarzı şiiirlerinde çok güzel benzetmeler kullanmıştır. Din, tasavvuf ve aşk üçgeni içerisinde başarılı geçişler yapmıştır. Divanının, yakın dönemde ortaya çıkmasıyla klasik edebiyat şairleri arasına eklenen Veda'î, dini imgeleri kullanmada divan edebiyatının geleneksel tarzını takip etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adak, Abdurrahman (2014). *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasik*. İstanbul: Nubihar Yayınları.
- Alıcı, Mustafa (2010). *Şefaat*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXVIII., ss. 411-412
- Cebecioğlu, Ethem (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Anka Yayınları.
- Çelebioğlu, Amil (1998). *Kültür ve Edebiyatımızda Allah*. İstanbul: Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları MEB Yayınları.
- Çetin, Mustafa (1991). *Âyetü'l-Kürsî*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. IV., ss.244-245.
- Dêreşî, Seîd (2012). *Dîwana Veda'î*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Enverî, Hasan (1383). *Ferheng-i Kinâyât-ı Sohen*. 2 Cilt, Tahran: İntişârât-ı Suhen.
- Erginli, Zafer., Karşlı İlyas., Köktaş, Yavuz., Ödül, Nurettin., Sevinç, Rifat Resul ve Yavuz, Salih Sabri (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Erkal, Mehmet (2013). *Zekat*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XLIV., ss.197-207.
- Geveri, Ayhan (2013). *Yûsuf û Zuleyxa Selîmiye Hîzanî*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Gökcan, Mansur (2016). *Havf ve Recâ (Korku ve Ümit) Dengesi*. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (XVI (2), 171-192). Adana: Gündüz, Şinasi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk (2007). *Nuh*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXIII., ss.224-227.
- Harman, Ömer Faruk (2013). *Yusuf*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XLIV., ss.1-5.
- Mahiyar, Abbas ve Keremî, Leyla (1396). *Tahlil-i Naat-i Hz. Mustafa der Kasayid-i Hakanî*. Edeb-i Farsî, Yıl 7, Sayı 1, Bahar ve Yaz, ss. 53-72, Tahran: Danişgah-i Tahran.
- Muîn, Muhammed (1381). *Ferheng-i Muîn*. 2 Cilt, Tahran: Kitab-ı Rah-ı Nov.
- Pala, İskender (2009). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Önen, Hacı (2017). *Kur'an Tarihi*. Diyarbakır: A Grafik.
- Seccadî, Seyyid Cafer (1354). *Ferheng-i Luğât ve Istilâhât ve Tabirât-ı İrfânî*. Tahran: Kitâbhane-i Tuhuri.
- Seccadî, Seyyid Cafer (2007). *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Şahin, M. Süreyya (1993). *Cennet*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. VII., ss. 374-376.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Toprak, Süleyman (2006). *Münker-Nekir*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXII., ss. 14-15.
- Toprak, Süleyman (1996). *Haşir*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XVI., ss. 416.
- Uludağ, Süleyman (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yavuz, Yusuf Şevki (2007). *Peygamber*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXIV., ss. 244-245.